

Twee grote socialistische voormannen in debat (1902) Ferdinand Domela Nieuwenhuis en Pieter Jelles Troelstra over het socialisme

Johan Frieswijk

Summary

It is only a few times that Ferdinand Domela Nieuwenhuis and Pieter Jelles Troelstra, the most important labour leaders in the Netherlands in the late nineteenth and the early twentieth century, entered into a debate. One of the exceptions was in Sneek, in August 1902. Their speeches and the following debate were extensively reported in a local workers' paper. This document is of particular importance, because the two leaders' views on socialism – Nieuwenhuis's free socialism as opposed to Troelstra's social-democratic view – were presented in great detail beside and opposite each other.

Inleiding

Domela Nieuwenhuis komt in Sneek spreken en Troelstra gaat met hem in debat! Die mare verspreidde zich begin augustus 1902 snel door links Friesland. Het bericht had in *Het Volk* gestaan, het partijblad van de sociaal-democraten. De grijze socialistische voorman Ferdinand Domela Nieuwenhuis had al twee jaar niet meer in het openbaar opgetreden vanwege een keelkwaal. Op 55-jarige leeftijd had hij met hulp van een logopediste opnieuw moeten leren spreken. Een van zijn broers had hem daarvoor het benodigde geld verschaft.¹

Het debat vond plaats in zaal Amicitia, aan de Leeuwenburg in Sneek, toen sinds enkele jaren tevens bioscoop. In Sneek was de beweging van de vrije socialisten van Domela sterk en had de jonge Sociaaldemokratische Arbeiderspartij (SDAP) van Troelstra tot dusverre nauwelijks voet aan de grond gekregen.² De Sneeker vrije socialisten waren bij het debat dus talrijk vertegenwoordigd, terwijl een ploegje Friese partijgenoten hun voorman Pieter Jelles Troelstra moreel en vocaal was komen ondersteunen.

Het debat was een bijzonderheid. Enkele jaren eerder – tijdens de Hogerhuis-actie – had Nieuwenhuis gezegd nooit meer met Troelstra op één podium te willen staan. Het debat in 1902 was daarop een vrij unieke uitzondering.

De verhoudingen tussen beide socialistische voormannen was eigenlijk vanaf het begin gestoord. Al in het begin van 1892, kort nadat Troelstra actief was geworden in de Friese Volkspartij, kwam het al enkele malen tot een botsing tussen beiden. Troelstra had namelijk voorgesteld de Friese Volkspartij, een coalitie van socialisten en andere progressieven, een

socialistisch programma te geven. De Sociaal-Democratische Bond had kort daarvoor besloten niet langer samen te werken met de Volkspartij, omdat dat leidde tot verwatering van de eigen beginselen. Dit besluit was bij de Friese afdelingen van de Bond, die in het samenwerkingsverband van de Volkspartij een belangrijke rol speelden, niet overal even goed gevallen. Zo had de afdeling Gorredijk van de Volkspartij een motie aangenomen, dat er een nieuwe socialistische partij moest komen. De niet-herverkiezing van Domela in de Tweede Kamer voor het kiesdistrict Schoterland had bovendien de verhouding tussen hem en de provinciale leiding van de Friese Volkspartij op scherp gezet.³

Domela was aanwezig bij die vergadering van de Volkspartij, waar Troelstra's voorstel de partij een nieuw (nu socialistische) program te geven, geen meerderheid kreeg. Dat de Volkspartij socialistisch werd, wilden dus noch de aanhangers van Domela noch de meer gematigde leden van de Volkspartij. Op een afdelingsvergadering van de afdeling Leeuwarden van de SDB – volgens Troelstra ter gelegenheid van het eenjarig bestaan, maar de afdeling bestond toen zeker al drie jaar – had Domela kort daarvoor de gek gestoken met Troelstra's voorstel. 'Dat belachelijk maken ging hem evenwel niet goed af, omdat hij niet geestig was', aldus Troelstra in zijn herinneringen. In elk geval voelde Domela zich onheus behandeld door Troelstra, die op die vergadering met hem in debat was gegaan, en het had gehad over Domela en zijn 'blinde volgers'.⁴ Domela kondigde nu aan Troelstra in zijn ware gedaante te zullen laten zien. Hij doelde daarmee op de invloed van 'heren' binnen de arbeidersbeweging en op 'advocatenpraktijken'. Een hachelijke onderneming uiteraard, omdat ook Domela zelf uit de hogere kringen afkomstig was.

Op maandag 22 februari 1892 sprak Domela Nieuwenhuis in 'Klein Walhalla', het volksgebouw van de Franeker socialisten, dat onderdak vond in het pakhuis van R. Steensma (de 'Factorij'). Troelstra gaf maar wat graag uitnodiging aan de zinsnede 'Debat gewenscht', in de aankondiging van de vergadering. Domela Nieuwenhuis schetste in zijn rede de richtingenstrijd tussen 'parlementairen' en 'revolutionairen' binnen zijn Bond. 'Het groot aantal schakeeringen van socialisten maakt het den arbeider tegenwoordig schier onmogelijk den rechten koers te houden, zeer tot schande van de goede zaak', aldus Domela. De parlementaire weg naar het socialisme duurde veel te lang en leidde ook niet tot het doel. Bij het parlementaire werk moest men – hij sprak uit ervaring – schipperen tot in het oneindige, waarbij steeds niet geraakt mocht worden aan de oorzaak van alle ellende: het privaat bezit. Echte socialisten konden slechts heil verwachten van de revolutie, dat was hem tijdens zijn parlementaire werk duidelijk geworden. Die revolutie zag hij niet als het de ruiten insmijten bij de rijken, maar deze was in zijn omschrijving het 'wetenschappelijk stelsel, volgens hetwelk er op zeker

punt der maatschappelijke ontwikkeling eene revolutie *moet* komen'. Maar zover was het voorlopig nog niet.

Terzijde hekelde hij de voormannen van de Friese Volkspartijmannen, die hij provincialisme verweet. 'Geen verzorging van de armen wenschen wij, wat wij willen is afschaffing van de armoede.' Hij noemde twee in zijn ogen verkeerde voorbeelden van socialistische strategie. De Volkspartij had geld bijeengebracht voor werkverschaffing aan de bij een staking uitgesloten Bildtse landarbeiders. En in Opsterland wilde de grote socialistische gemeenteraadsfractie grond ontginnen, om die aan werkloze veenarbeiders in pacht te geven. Met dit standpunt van Domela was Troelstra het volstrekt niet eens. Hij zette uiteen, dat in afwachting van de socialistische machtsvername alvast heel wat maatschappelijk onrecht kon worden aangepakt.⁵

De avond kreeg een onaangenaam besluit, toen Domela onthulde dat Troelstra hem eind 1890 had aangeboden tegen een zekere financiële vergoeding mederedacteur van het bondsblad *Recht voor Allen* te worden, 'om mij geheel te stellen in dienst van het socialisme'. Troelstra schreef in de brief naast een salaris nog eens minstens duizend gulden nodig te hebben om zijn schulden te kunnen aflossen en voor een levensverzekering. Domela had hem teruggeschreven dat de SDB hem die waarborgen onmogelijk kon geven.⁶ De brief liet zien, hoe weinig begrip Troelstra toen nog had van de praktijk (en zeker van de financiële speelruimte van de socialistische beweging). Dat waren dus de door Domela gewraakte advocatenpraktijken. Troelstra las daarop de bewuste brief voor en verdedigde zijn 'oprechte bedoelingen' daarmee.

Zelf schreef hij daarover tien jaar later: 'Ik raapte den handschoen op; las te Franeker den brief voor; zeide er het mijne van; zag den aldus ontwapenden demagoog zich tevergeefs afsloven, om in zijn antwoord op mijn aanpak een applausje van zijn getrouwen los te krijgen en ontving in tweede termijn zelfs een "hulde"-betuiging, omdat ik met hem was komen debatteeren.'⁷ In zijn herinneringen werd het nog mooier: 'Op mijn rede volgde een donderend applaus. De repliek van Nieuwenhuis echter werd met doodelijke stilte begroet.'⁸ Domela had daaraan echter een heel andere herinnering: toen Troelstra toegaf een dergelijk redacteurschap ook te zullen gebruiken om de tactiek van de partij in parlementaire richting om te buigen, riep iemand uit het publiek 'wat 'n smeerlap'.⁹ Domela: 'men kan zichzelf wel gemakkelijk op papier overwinningen doen behalen, maar dit is een goedkope en unfaire handeling'.¹⁰

'Van die dag dateert de haat van Nieuwenhuis tegen mij', schreef Troelstra later.¹¹ Volgens Domela dateerde de vijandschap vanaf het moment dat Troelstra tevergeefs had gesolliciteerd bij *Recht voor Allen*. Naar eigen zeggen bemerkte Domela toen al dat Troelstra – die naar zijn mening beschikte 'over

verschillende gaven, die hem tot een gevaarlijken tegenstander maakten' – hem weinig vriendschappelijk was gezind.¹² In ieder geval waren beiden het over één ding eens: vrijwel vanaf het begin hadden ze een hekel aan elkaar. 'Aangezien beide kampioenen elkander, zij het ook in netten vorm, hierbij op onthullingen en aantijgingen onthaalden, zal wel niemand beweren dat de heeren D.N. en T. Maandagavond de aantrekkelijkheid hunner theoriën en persoonlijkheden hebben verhoogd', concludeerde de *Franeker Courant*.¹³ De discussie rommelde daarna nog wat na in het blad van de Sociaal-Democratische Bond, *Recht voor Allen*, waarvan Troelstra inmiddels ook lid was geworden. Tussen de beide mannen kwam het vervolgens nooit meer goed. De vakbeweging, de agitatie tegen de onschuldig veroordeelde broers Hogerhuis en de Spoorwegstakingen van 1903 – elke keer weer kwam het tot heftige botsingen. De Hogerhuiszaak leidde er zelfs toe, dat Domela weigerde nog langer op één podium met Troelstra te staan. Nadat Domela bij de Spoorwegstakingen van 1903 Troelstra van verraad had beschuldigd, was elk gezamenlijk optreden van beide socialistische richtingen en zeker een publiek debat tussen beide voormannen in feite onmogelijk geworden. Het bijzondere van het hierbij gepubliceerde document is, dat Nieuwenhuis en Troelstra hier hun verschillende opvattingen van de socialistische beginselen confronteren. Was het vrijheidslievend socialisme van Domela of de sociaal-democratie van Pieter Jelles de juiste weg naar een andere maatschappij? Leidde hervormingspolitiek tot verwatering van de socialistische beginselen, of, omgekeerd, leverde een dogmatisch radicaal socialisme niets op? Een dergelijk uitgebreid verslag debat in de tonen van die tijd kennen we eigenlijk niet.

Het was ook een langdurig debat. Pas aan het eind van de lange avond verliezen de dames van het vrije socialisten zangkoor hun belangstelling en komt er volgens Troelstra een vroegtijdig einde aan de discussie. Maar ook een dergelijke opmerking hoort natuurlijk bij de discussie tussen twee politieke tegenstanders.

Ds. Albertinus van der Heide, de rode predikant van Engelum en redacteur van *De Volksstrijd*, weekblad voor de arbeiderspartij in Noord-Nederland, toog voor de discussie naar Sneek.¹⁴ Hij maakte een zeer uitvoerig verslag van het debat, dat door het arbeidersblad in twee afleveringen op de voorpagina werd gepubliceerd.¹⁵ Voorzover wij dat achteraf kunnen beoordelen, heeft Van der Heide alle moeite gedaan om de standpunten van beide sprekers zo objectief mogelijk weer te geven. Slechts hier en daar, bijvoorbeeld in de opmerkingen over de meisjes van het zangkoor en over enkele anarchisten, die Troelstra 'vol fanatisme in hun blikken' aanhoorden, komt zijn eigen politieke standpunt naar voren. Hij constateerde echter ook, dat het in meerderheid vrij socialistische publiek zeer aandachtig naar beide sprekers had geluisterd.

Noten

- 1 Bert Altena (ed.), 'en al beschouwen alle broeders mij als den verloren broeder'. *De familiecorrespondentie van en over Ferdinand Domela Nieuwenhuis. 1846-1932* (Amsterdam 1997), 23.
- 2 Voor de Sneker vrije socialisten zie: Johan Frieswijk, 'Foeke Kamstra (1870-1950) – socialistisch propagandist, fabrikant en schilder', *Tijdschrift voor sociale geschiedenis* nr 2 (1975), 139-256. Met name 243-248. Rienk de Jong beschrijft hoe moeizaam de SDAP voet aan de grond kreeg in Sneek ('100 Jaar sociaal-democratie in Sneek. Fragmenten uit de lokale historie van de sociaal-democratie en de plaats van de Sneker voorlieden daarin', in: Maarten de Bok, Johan Frieswijk en Bertus Mulder (red.), *100 Jaar sociaal-democratie in Friesland* (Akkrum 1994), 61-76).
- 3 Zie: Johan Frieswijk, 'Welke schouders droegen Domela naar de Kamer? Een historisch-politicologische studie naar zijn verkiezing in 1888 in Schoterland', in: J. Frieswijk, J.J. Kalma en Y. Kuiper (red.), *Ferdinand Domela Nieuwenhuis. De apostel van de Friese arbeiders* (Drachten / Leeuwarden 1988), 131-145.
- 4 P.J. Troelstra, *Gedenkschriften II, Groei* (Amsterdam 1928), 12.
- 5 K., 'Rede van den heer Domela Nieuwenhuis', *Franeker Courant* 25 februari 1892. Vgl. Troelstra: *Gedenkschriften II*, 13-19.
- 6 P.J. Troelstra aan F. Domela Nieuwenhuis, 8 november 1890 (Archief F. Domela Nieuwenhuis, Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis, Amsterdam).
- 7 P.J. Troelstra, 'De wording der S.D.A.P.', in: *Na tien jaar. Gedenkschrift bij het tienjarig bestaan der Soc. Dem. Arb. Partij* (Amsterdam 1904), 85-134. Zie Citaat: 103.
- 8 Troelstra, *Gedenkschriften II*, 16-17.
- 9 F. Domela Nieuwenhuis, *Van Christen tot Anarchist*. *Gedenkschriften* (Amsterdam z.j., 3^e druk), 323. Domela baseerde zich daarbij op de weergave van de discussie door Troelstra uit 1904 ('Troelstra, 'De wording').
- 10 Ibid.
- 11 Troelstra, *Gedenkschriften II*, 16-17..
- 12 Domela, *Van Christen tot Anarchist*, 329. Vgl. 323.
- 13 K., 'Rede van den heer Domela Nieuwenhuis', *Franeker Courant* 25 februari 1892.
- 14 Voor Albertinus van der Heide zie: O. Noordenbos en J.J. Kalma, in: Meertens e.a., *Biografisch Woordenboek II*, 53-56.
- 15 *De Volksstrijd* 16 en 23 augustus 1902. Mijn mede-auteur van *De Zaak Hogerhuis*, Hans Sleurink, komt de eer toe dit document te hebben ontdekt.

Domela Nieuwenhuis over het socialisme met debat van Troelstra

Maandag j.l. trad Domela Nieuwenhuis op te Sneek in de zaal Amicitia met het onderwerp 'Gezagssocialisme en Vrijheidlievend Socialisme'. Daar in *Het Volk* was medegedeeld, dat Troelstra tot debat uitgenoodigd door de sociaal democraten te Sneek, aanwezig zou zijn, was een clubje Friesche partijgenooten naar Sneek gegaan, om dit debat bij te wonen. Om de belangrijkheid van het gesprokene, geven we heden een overzicht van de rede van Nieuwenhuis, en deelen we de volgende week het debat van Troelstra mede.

Na acht uur liep de zaal langzaam aan vol. Tegen half negen waren de meeste plaatsen bezet, het publiek was evenwel niet zoo talrijk opgekomen, als drie weken geleden, toen Troelstra optrad voor het Algemeen kiesrecht.

Nieuwenhuis sprak ongeveer aldus:

Het was misschien beter, als ik niet in uw midden optrad; maar nu ik op verschillende plaatsen het woord voer, en ook hier ben uitgenoodigd, zou ik den schijn op mij laden Sneek te willen overslaan, als ik niet aan Uw uitnoodiging gevolg had gegeven; en dat wilde ik minder, omdat van oudsher Sneek een eigenaardig karakter in de socialistische beweging vertoonde. In Sneek, gelijk Haarlem en Dordrecht was de socialistische beweging lang een zuiver proletarische beweging en bleef men lang verschoond van onderlingen strijd. Men neme mij echter, gelijk ik ben; na twee jaren gedwongen stilzwijgen, heb ik – het klinkt vreemd op mijn leeftijd – opnieuw leeren spreken; ik tracht methodisch te spreken, wat ik nog niet volkomen machtig ben; daarom moet ik ook zeer sober zijn in mijn uiteenzettingen, want vergeet ik mij, dan zoudt gij alle kans loopen een spreker voor u te zien, die wel wil maar niet kan, omdat hij hij niet beschikt over de noodige stem.

Het onderwerp

Mijn onderwerp is *Gezags- en Vrijheidslievend Socialisme*. Misschien vraagt een uwer: zijn er dan ook verschillende soorten van socialisme? Ja, het socialisme is in den gang der tijden gesplitst, gelijk het gegaan is met elke leer; van de christelijke leer zijn er eveneens tal van sekten, te veel op om te noemen. En als wij een oogenblik nadenken, zal ons dat niet bevreemden. Dat zich in het socialisme, gelijk in elke leer, verschillende stroomingen openbaren is te danken aan zijn ontwikkeling, en wel verre van schadelijk te zijn voor het socialisme, is dit sterk genoeg om al de verdeeldheid te dragen zonder

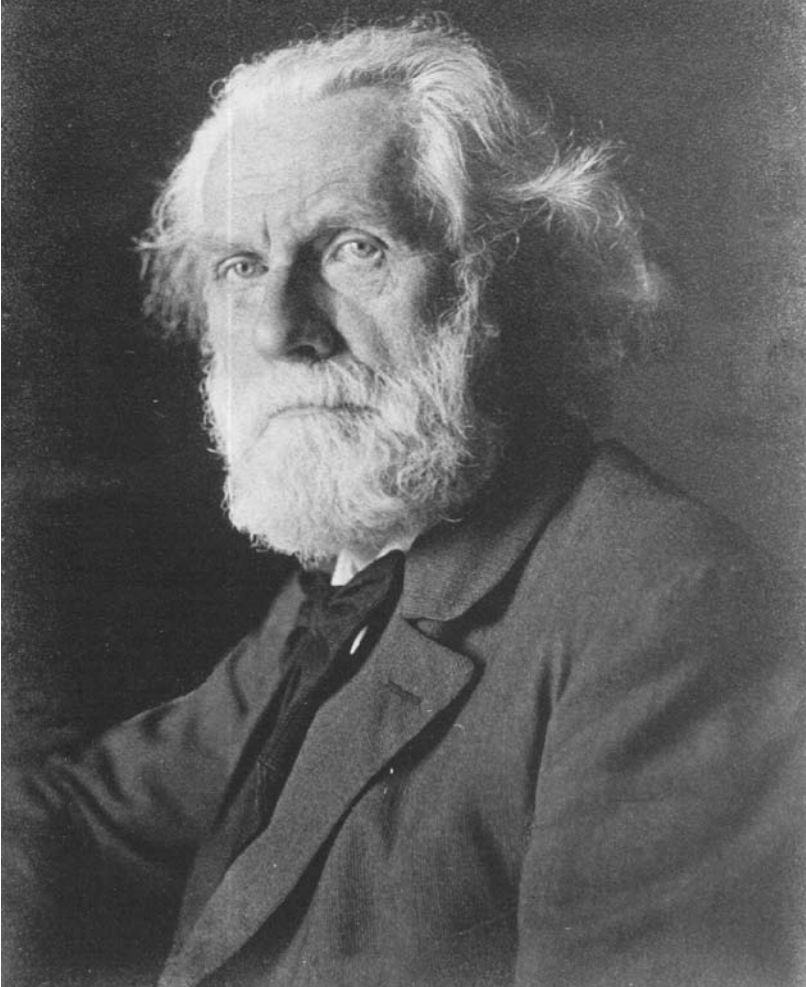
schade aan zijn beginsel. Velen betreuren de scheuring¹ en beweren, dat het socialisme er noodzakelijk door achteruit gaat; ik niet, daar al vast een van de goede gevolgen dit is, dat de begrippen meer bepaaldheid krijgen. In de geschiedenis gaat het telkenmale zoo. In de oudste Christentijden was er reeds in het Christendom verdeeldheid, de een noemde zich naar Paulus, de ander naar Apollos; in de Hervormingstijd evenzoo, volgelingen van Luther, Calvijn, Zwingli, de Wederdoopers waren evenzoo vele Protestantsche sekten. En wel verre, dat de splitsing en verdeeling nadeelig was, was integendeel de tijd van verdeeldheid, de tijd van den grootsten vooruitgang; de menschen beginnen dan meer te vragen en te denken, en zoo vraagt men zich thans af wat het verschil is tusschen sociaal-demokratie en anarchisme; men komt dan tot meer klaarheid en juistheid. Voor de groote beweging is daarom de splitsing niet van het minste kwaad. De strijd tusschen soc.-demokratie en anarchie is niet van den laatste tijd, ze werd al gevoerd tusschen Marx, die het gezagssocialisme vertegenwoordigde, en Bakoenin, die het vrijheidlievend socialisme of anarchisme voorstond. In de Internationale werd de anarchistische minderheid uitgebannen; het baatte de meerderheide echter niet, met het verplaatsen van haren zetel van den Haag naar New-York stierf spoedig de Internationale.

Twee Programs

Beide richtingen noemen zich socialistisch, hoewel ik de sociaal-demokraten niet onder de socialisten rangschik. Zij hebben n.l. twee programs, het beginselprogram dat socialistisch is en het praktisch of werkprogram, dat geen enkele eisch bevat, die zuiver socialistisch mag heeten. En nu vraag ik altijd: toon mij het onderscheid in beginsel tusschen het program der radicalen² en het werkprogram der sociaal-demokraten. Eigenaardig is het, dat Marx zelf tegenstander was van het praktisch program; jaren nadat in Duitschland al met het praktisch program gewerkt was, verscheen in de Neue Zeit tegen de zin van Bebel³ een brief van Marx en uit dien brief blijkt de tegenzin van Marx in een praktisch program. In dien brief stond o.a. dat Marx het zijn plicht achtte te waarschuwen tegen een z.i. verwerpelijk program, welks eischen – algemeen kiesrecht, directe rechtspraak, volkswetgeving – niet anders

-
- 1 De parlementaire socialisten hadden zich in 1894 afgescheiden van de Sociaal-Democratische Bond en de Sociaaldemokratische Arbeidersparij (SDAP) opgericht.
  - 2 Politieke groepering, waarmee de socialisten aanvankelijk samenwerkten in de strijd voor het algemeen kies- en stemrecht, onder andere binnen de Friese Volkspartij.
  - 3 August Bebel (1840-1913), gedurende meer dan veertig jaar belangrijkste leider van de Duitse sociaal-democratische partij. Gematigd marxist.

Domela Nieuwenhuis op latere leeftijd.

waren dan de oude, democratische litanei (klaaglied), dat slechts de echo was der burgerlijke volkspartij⁴ en burgerlijke vredes- en vrijheidsbond,

---

4 Hier refereert Domela aan de Friese Volkspartij: een samenwerkingsverband van socialisten en radicalen, in eerste instantie gericht op het verkrijgen van het algemeen kies- en stemrecht, maar dat daarnaast ook andere sociale hervormingen nastreefde. De Volkspartij bracht Domela in 1888 voor het kiesdistrict Schoterland in de Tweede Kamer. In 1891 wilde Domela niet langer samenwerken met de Volkspartij, die hij als burgerlijk schetste, omdat dit tot verwatering van de socialistische beginselen zou leiden.

dat verpest was door onderdanig geloof aan den Lasalleschen staat⁵ en democratisch wondergeloof.

Nu hebben weliswaar de soc. dem. een ander program, maar dit verschilt niet zooveel van hun vroeger. Het bevat dezelfde eischen, die Marx een democratische litanei zou hebben genoemd. Het is moeilijk de soc. dem. te bestrijden, want bestrijdt men hun praktisch program dan verwijzen ze naar dat van beginselen en omgekeerd. Nu is het beginselprogram niet meer dan een paraple, dat bij feestelijke gelegenheden van stal wordt gehaald, en als 't dienst heeft gedaan weer spoedig op stal wordt gezet; daarom is het werkprogram het feitelijke waarnaar de partij moet worden beoordeeld.

Het gezagssocialisme

Mag men de woordvoerders der soc. dem. gelooven, dan wordt door hen als hoofdzaak verkondigd, dat de arbeidsmiddelen in handen van den Staat moeten komen. Bernstein, Kautsky, v.d. Velde⁶, allen spreken van de 'Verstaatlichung (tot Staatseigendom maken) der Production'. Of de Staat oefent eerst contrôle op de productie, of hij krijgt onmiddellijk de leiding, het einddoel is, de Staat leider van de industrie. Wanneer men vraagt wat Staatsocialisme is, dan krijgt men dit antwoord: Het is die richting, die in den tegenwoordigen Staat hervormingen wil doorzetten, waardoor de bevoegdheden van den Staat uitgebreid zullen worden, en in dien zin wordt dan ook door de soc. democraten gewerkt. Hierdoor wordt echter de Staat versterkt, niet ondermijnd.

Nu zegt men, ja, maar wij willen een Volksstaat, een democratischen Staat. Welnu, ook zulk een Staat verschilt niet zooveel van den niet-democratischen. In Zwitserland b.v. heeft men een Volksstaat, en daar is niet veel beterschap in vergelijking van andere landen. In Amerika

---

5 Ferdinand Lassalle (1825-1864), stichter van de eerste Duitse socialistische partij. Zijn wens deel te hebben aan de Duitse politiek maakte hem tot een van de geheime adviseurs van Bismarck op sociaal terrein, maar riep bij andere sociaal-democratische voorlieden veel verzet op.

6 Eduard Bernstein (1850-1932), Duitse sociaal-democraat en grondlegger van het reformistische socialisme. Nam afstand van het traditionele marxistische idee dat alleen een revolutie de kans bood de positie van het proletariaat blijvend te verbeteren. Karl Johann Kautsky (1854-1938), aanvankelijk lid van de Oostenrijkse sociaal-democratische partij, was in 1891 met o.a. Bernstein één van de opstellers van het Erfurter Programm van de Duitse SPD. Na de dood van Friedrich Engels in 1895 werd Kautsky één van de belangrijkste en invloedrijkste theoretici van het socialisme. Emile Guillaume Vandervelde (1866-1938) was de onbetwistbare 'patron' van de Belgische Werkliedenpartij, de voorloper van de Belgische Socialistische Partij, waarvan hij in 1933 voorzitter zou worden.

eveneens en men bemerkt daar niet veel van de groote veranderingen, die dan de democratie zou brengen. De Volksstaat is dan ook een woord, dat Marx zou rangschikken onder de klinkklank.

De vrijheid onder het gezagssocialisme

De Staat zal dan alles in handen nemen, en wij allen zullen dienaren, ondergeschikten van den Staat worden. Het blijft dus een juk, dat ik krijg te dragen, ook al heb ik mijn meesters in den Staat zelf gekozen. Immers het is ondenkbaar, dat alles met algemeene goedkeuring zal gaan; voor hen, wier instemming de daden van den Staat niet hebben, zal het juk ondragelijk worden, vooral wanneer het protesteeren ertegen onmogelijk wordt gemaakt. De arbeiders zullen in een soc. democratischen Staat in nog veel ongelukkiger positie komen dan in dien van nu. Immers, als een arbeiders nu door een patroon ontslagen wordt, kan hij naar een anderen patroon gaan, desnoods in een andere stad of een ander land. In den sociaal-democratischen Staat is dit onmogelijk. Er is maar één werkgever, de Staat; is de arbeider eens ontslagen, dan rest hem òf de hongerdood, òf zich overgeven op genade of ongenade. Zijn positie is dus verslechterd. Nu is het mogelijk, dat wij de richting van den sociaal-democratischen Staat opgaan; doch als dat zoo is dan zal de tyrannie zoo groot worden, dat de arbeiders heel spoedig dien kunstmatigen Staat in elkaar zullen trappen, daar het leven onmogelijk zal zijn onder een dergelijke tyrannie. Daarom hebben velen, in wie de kiemen van het vrijheidsgevoel nog niet verdoofd zijn, gezocht het socialisme in andere vormen te brengen. De tegenzin van vele groote mannen tegen het socialisme vindt zijn verklaring hierin, dat zij het alleen in de oudere vorm, in die van dwang hebben gekend. Wij kunnen ons niet vereenigen met de onderdrukking van de vrijheid in een dergelijke soc.-democratischen Staat. Het vrijheidlievend socialisme staat daar dan ook tegenover. Het voert strijd tegen de kapitalistische productiewijze, het wil socialiseering van de productiemiddelen, maar voert tevens strijd tegen alle gezag.

Het gezag

De gezagskwestie is te veel verwaarloosd in het oudere socialisme. We kunnen dat niet kwalijk nemen, deze kwestie kwam later op, althans later gevoelde men haar beter. De menschen hebben eigenaardige begrippen over gezag en macht. Gezag is niet de invloed die de een heeft op den ander, omdat hij geestelijk hooger staat of fysiek sterker is; tegen dien invloed strijden wij niet; maar wanneer die invloed vergezeld gaat van macht, dan krijgt men gezag. Als 't niet mogelijk is iemand te overreden, dan is het gezag, iemand met macht te dwingen tot datgene wat men hem voorschrijft. En tegen zulk een gezag komen wij op .

Wat is de bron van het gezag? Het antwoord verschilt, naar het standpunt dat men inneemt. De antirevolutionaire partij leidt het af van God. Het antirev. beginsel zegt van die partij: 'Noch in den volkswil, noch in de wet maar alleen in God vindt zij de bron van het soevereine gezag, en (ze) verwerpt mitsdien eenerzijds het beginsel der volkssouvereiniteit; terwijl zij anderzijds de soevereiniteit van Oranje eert, als onder de leiding Gods in onze geschiedenis geworteld; door de mannen van 1813 in den Nederlandschen Staat tot ontwikkeling gebracht; en door de Grondwet als zoodanig bevestigd'. En voor een absoluut gezag over eenig voorwerp is volgens dr. Kuyper⁷ vereischt: 1e. dat ik dit voorwerp geheel in mijn bezit heb, 2e. dat ik het zelf gemaakt heb naar eigen goedvinden, 3e. dat het in het leven roepen van de grondstoffen, waaruit het gemaakt is, aan mijn vrijmacht hangt, en 4e. dat het aan mij staat, de wetten te bepalen, die zijn werking beheerschen, en zijn verhouding tot andere voorwerpen regelen zullen.

Daar geen mensch over zulk een mogendheid beschikt is van het absolute gezag alleen sprake bij den soevereinen God. Dat is n.l. een vaste grond voor de geloovigen; ik acht de voorstelling monsterachtig, maar logisch voor hen, die aan God gelooven. Maar onze antirev. zijn al weer niet konsekwent; als het gezag uit God is, dan is opstand ertegen niet geoorloofd, en toch juichen zij de opstand onzer vaders tegen Spanje toe. Neen, dan is de katholiek konsekwent, die in de Hervorming ziet het begin der revolutie, wiens stelsel sluit als 'n bus, die een gezagspyramide opstelt, in de top waarvan hij God plaatst, van Wien alles uitgaat en tot Wien alles terugkeert. Hij geeft zijn macht aan den Zoon. Deze aan een Stedehouder (den Paus), die aan de priesters weer een stuk mededeelt. Laat men nu dat hoogste gezag weg, dan valt de heele pyramide.

Waarop steunt het gezag?

Waarop steunt het dan? Op een sociaal contract, de wet, het algemeen welzijn? Frasen, allemaal frasen, die nimmer vasten grond aan dat gezag kunnen geven. Eén van tweeën is slechts mogelijk, of God is de bron van het gezag of – konsekwent – de mensch is de bron van alle gezag. De Hervorming oordeelde 't laatste geval. Het Protestantisme is de leer van het individuele geweten, van het inwendig gezag, van den mensch, die zich zelf tot gezag is. Alles wat daar tusschen is, is inkonsekwent en onlogisch

---

7 De predikant dr. Abraham Kuyper (1837-1920) was oprichter en ideoloog van de eerste politieke partij in Nederland (Anti-Revolutionaire Partij). Van 1901 tot 1905 was hij minister-president. Voor de politieke tegenstelling tussen christenen en niet-christenen ontwikkelde Kuyper het begrip antithese.

en op den duur niet te verdedigen. Wij willen ons niet onderwerpen aan een Staat, een Volksstaat, aan een meerderheid in strijd met onze eigen overtuiging. En dat zit er diep in; in den grootsten democraat zit een stukje anarchist. Het ontstaan van de S.D.A.P. is anarchistisch; waren de mannen van de S.D.A.P. democraten geweest, dan hadden zij den Socialisten Bond nooit mogen verlaten, maar hadden zij moeten trachten in de meerderheid te komen. In elk mensch sluimert een anarchist, en daarnaast ook een stukje gezagsmensch. Nu hangt 't er van af, wat de overhand zal krijgen; de anarchie of de soc. democratie is ten slotte een kwestie van temperament, die de vrijheid boven alles stelt wordt anarchist, die meer naar 't gezag neigt sociaal-democraat.

Ontkent de anarchist alle gezag?

Het is onwaar, dat de anarchist het gezag in elke vorm zou ontkennen. Bakoenin⁸ zegt, wij erkennen voor onze laarzen het gezag van den schoenmaker, bij het bouwen van een huis dat van den architect, bij 't graven van een kanaal dat van den ingenieur, alleen wij hebben in hen geen onbeperkt vertrouwen, zoodat wij onze eigen rede niet zouden gebruiken. Het is even dwaas niet naar een ander te willen luisteren, als zich op genade of ongenade aan een ander over te geven; en ook is het onjuist, als men zich beroept op *de* wetenschap, daar in vele zaken verschillende wetenschappelijke mannen zóó en anderen weer anders denken. In hoogste instantie beslis ik altijd zelf. Buckle⁹ zegt terecht, dat er twee struikelblokken zijn voor allen vooruitgang, de kerk en de Staat; de eerste schrijft ons voor hoe te denken, de tweede hoe te handelen. Kerk en Staat vermoorden den individu. Wij anarchisten (anarchie = zonder heerschappij) willen den mensch tot het hoogste gezag maken, en ieder, die ons aantast in onze vrijheid, tast het beste aan wat wij bezitten. Wij verzetten ons tegen de soc. democratie, daar wij het vooruitzicht hebben, te worden verpletterd door een partij die onze persoonlijke vrijheid ons zal ontnemen. De wereld is vol gezag, van den Vorst, den priester, den wetgever, den overste; daarom is deze strijd zóó vreeselijk moeilijk; en toch is het noodig daar het gezag hem bederft die het uitoefent door hem te verheffen, als hem die het ondergaat door hem tot een willig werktuig te verlagen. Het gezag kweekt tyrannen en vleiers. Maar de

-
- 8 Michail Bakoenin (1814-1876), tijdgenoot van Karl Marx en diens rivaal binnen de beginnende internationale arbeidersbeweging. Bakoenin was een anarchist die regerende machten in alle hoedanigheden verwierp: van God tot aan de staat.
- 9 Henry Thomas Buckle (1821-1862) verwierf faam met zijn studie *History of Civilization in England*.

kiezers hebben 't immers in hun hand, als de gekozenen verdrukken, anderen te kiezen?

Hoe het gezag werkt

Als ik dat hoor, moet ik altijd lachen. Zóó gaat het. Eén tyran heeft vijf tyrannen onder zich, die hem erkennen, maar op hun beurt ieder vijf anderen tyranniseeren; elk van deze vijf en twintig tyranniseert weer vijf, zoodat wij krijgen een pyramide van tyrannie. Zóó is de werkelijkheid. Verstaat gij nu waarom het zoo moeilijk is, de massa in verzet te brengen? Velen strijden voor een vrijheid, die betrekkelijk is, wij strijden voor het principieel der vrijheid, de anarchie kan niet sterven, daar ze wortelt in het hoogste gevoel, dat van vrijheid. Wat wil dus het vrijheidlievend socialisme?

Economische vrijheid, d.i. de vrije toegang tot de arbeidsmiddelen.

Geestelijke vrijheid, d.i. de vrijheid om zelf te denken en zijn gedachten te mogen uiten.

Zedelijke vrijheid, d.i. de gelegenheid om vrij te leven overeenkomstig neiging en aanleg.

De toekomst der anarchie

Meer willen wij niet, minder ook niet; als dat niet ten volle gegeven wordt, komen wij in verzet; als zoodanig is ons socialisme revolutionair. De bevoorrechten zullen geen afstand doen van de vrijheid, die zij hebben; zij zullen die niet willen deelen, zij zullen niet van hun plaatsen willen opstaan, waarop anderen recht hebben; wat blijft den laatsten dan anders over dan hen er af te zetten? Daarom worde de geest van verzet gepredikt; wij staan tegenover al die kleine hervormingen, die den Staat bevestigen; wij willen niet voortbouwen op den tegenwoordigen grondslag, die verrot is; wij willen het kwaad radicaal aantasten. Nu zullen wij niet zooveel kracht kunnen uitoefenen, omdat wij geen volgelingen maar denkers willen. En als de menschen aan het denken komen, zal dit zijn invloed openbaren op alle vertakkingen des levens; wij zijn tevreden als wij in stilte werken, den vrijheidsgeest aanblazen. Wij zijn tevreden met dat stille werk, en zoeken geen machtige partij, die zou lijden onder kwalen, die wij afkeuren. Wij erkennen den mensch alleen als rechter over eigen daden; dit is het moeilijkste standpunt, daar een mensch het meest te rekenen heeft met de plichten, die hij zichzelf oplegt.

Ik heb u de twee stroomingen blootgelegd gelijk ze zijn. Daar tusschen hebt ge te kiezen. Wij gaan stil onzen weg, aan de menschen zelf overlatend, waarbij ze zich willen scharen. Wij zeggen niet: volgt ons na, maar denkt na, maar dit zeg ik u ten slotte, het socialisme zal revolutionair en vrijheidslievend zijn of het zal niet zijn. (Applaus).

II HET DEBAT

Nadat de Zangvereniging¹⁰ na de rede van Nieuwenhuis eenige liederen gezongen had, kreeg *Troelstra* het woord tot debat. Van zijn rede tekenden we 't volgende op:

Geachte vergadering. De wijze waarop de spreker zijn onderwerp heeft behandeld maakt mij de uiteenzetting van ons verschillend standpunt gemakkelijk. Hij toch is niet ingegaan op kleinigheden of toevalligheden, maar heeft uiteengezet het algemeen standpunt van de anarchie. Op mij rust nu de taak van mijn standpunt hetzelfde te doen. Alvorens ik daartoe overga, een kleine opmerking: de spreker heeft 't toegejuicht, dat er verschil van meening is onder de socialisten; hij heeft gezegd, splitsing is goed, want daardoor leeren de menschen denken; in zekeren zin wil ik dit toegeven; in het begin van het socialisme was er slechts een leer en liepen onder den invloed van slechte toestanden de menschen al te gemakkelijk te hoop bij de bestaande partij. Door de verdeeldheid, die gekomen is, is het onbewuste gevoelsleven op den achtergrond gedrongen en zijn de menschen weer gedwongen geworden hun verstand te gebruiken, geplaatst als ze worden voor de keuze, waarbij ze zich moesten aansluiten.

Aan den anderen kant wilde ik hierop wijzen, dat het niet alleen noodig is, dat de menschen *denken*, maar ook dat ze *doen*. Het proletariaat zit er diep onder. Het zit onder zwaren economischen en politieken druk. Ook thans, op dit oogenblik zijn noodig daden, daden van verzet en is een geest van verzet niet voldoende: reeds nu moet de druk zoo gering mogelijk gemaakt worden en die verbeteringen, die nu te verkrijgen zijn, veroverd worden. Het verschil in denkwijze moge voor sommigen een spoorslag zijn tot denken, het mag niet in den weg staan aan het verrichten van daden, waartoe de volle ongebroken kracht van het proletariaat noodig is.

Onjuiste titel

Ik kan mij met den titel van de rede van Nieuwenhuis niet vereenigen. Ook in verband tot de uiteenzetting zou men allicht tot deze opvatting komen, alsof de soc. democraten zooveel van het gezag houden, daarvan niet de gevaren en schaduwzijden zien, ja eigenlijk gezagsmensen van nature zouden zijn, terwijl de anarchisten de vrijheid zouden beminnen, alsof dat vrijheidsgevoel bij ons, sociaal-democraten, niet zou bestaan. Zoo is het niet. Wij ontkennen het gezag niet; wij zien er de gevaren ook heel goed van, maar de kwestie is: *in hoeverre een dergelijke ideale wereld zonder gezag, een maatschappij zonder meerderheidsbesluiten in den tijd waarin wij leven mogelijk zou zijn*. Het is heel gemakkelijk te zeggen: ik wensch mijzelf te zijn; ik

---

10 De zangvereniging van de vrije socialistengroep Sneek.

wensch mij voor niemand te buigen, maar dan vergeet men, dat wij niet staan aan het begin van een schepping, die wij kunnen inrichten naar onzen wil, maar dat wij zijn geboren in een bepaald tijdperk, in een maatschappij, die groeit, die zich ontwikkelt, en met wier verleden, en met wier overgang naar een andere bestaansvorm, wij te rekenen hebben. Wij zijn nog niet klaar met te zeggen, ik ben hier tegen, en dat bevalt me niet, men moet de vraag oplossen: hoe men moet arbeiden om de wereld te veranderen in de richting zijner beginselen. Ik heb in de rede van den spreker dat gedeelte gemist, hetgeen de rede verre van volledig maakt. Nu verschil ik met spr. in tal van dingen; maar al ware dat niet zoo, dan zou ik door zijn rede niet bevredigd zijn om één daad, die Nieuwenhuis als anarchist zou willen doen en die daad is in lijnrechten strijd met wat N. leert. Hij leert: eerbied voor de vrijheid; kom niet aan de vrijheid van den individu; geen dwang, zelfs niet door een meerderheidsbesluit; en toch is hij van oordeel, dat de toestand, dien hij in 't leven wil roepen niet zonder geweld tot stand zal kunnen komen; m.a.w. hij wil met geweld anderen hun vrijheid ontnemen; als de bezittenden van hunne bevoorrechte plaatsen niet goedschiks willen heengaan, dan – zegt Nieuwenhuis – zullen we hun wel mores leeren, dat is nog wat anders dan de dwang door meerderheidsbesluiten, dan kan men tenminste nog eens met elkaar praten. (Gelach en applaus. Een stem: Dan loop ik uit de maatschappij). Spr. levert daarmee zelf het bewijs, dat men gemakkelijk kan zeggen: zóó zou ik het liefst de maatschappij willen hebben, dat het evenwel moeilijk is, zijn wenschen in praktijk te brengen, als men niet rekent met geworden toestanden.

Ik van mijn kant wil nu het verschil tusschen sociaal-democratie en communistisch anarchisme van een andere kant bezien en wel door uw aandacht te vestigen op 4 punten, die ik achtereenvolgens zal behandelen.

- 1e. De algemene opvatting.
- 2e. De verschillende opvatting van den Staat.
- 3e. De taak van het proletariaat na de revolutie.
- 4e. Het direkte optreden.

De algemeene opvatting

Ons doel is hetzelfde in zeker opzicht. Wij beiden willen i.p.v. de particuliere voortbrenging maatschappelijke productiewijze, waarmee gepaard zal gaan de opheffing van de loonslavernij, en waarvan de voorwaarde is, de onteigening van de bezitters der productiemiddelen. Beiden zijn wij socialisten; gij niet, zegt Nieuwenhuis; wel hebt gij een socialistisch program, dit is echter niet meer dan een paradepaard, dat gij bij feestelijke gelegenheden van stal laat draven; eigenlijk werkt gij met het strijdprogram, waarop geen enkele eisch staat, die zuiver socialistisch is. Nu, wat dat laatste betreft, daaraan heeft Nieuwenhuis volkomen

gelijk. De maatregelen, die wij voor het heden verlangen, zijn zóó dat ze moeten passen bij de maatschappij in haar groei; hoe meer macht wij in de kapitalistische maatschappij ons veroveren, des te verder reikend kunnen onze maatregelen zijn, zoolang de groei der maatschappij nog niet verder is, kunnen wij geen zuiver socialistische daden doen; dat is niet *onze* schuld of onwil, maar dat ligt aan de maatschappelijke ontwikkeling; maar wijs mij dan de zuiver socialistische daden, die een anarchist meent te kunnen doen of metterdaad verricht; weliswaar doet een anarchist niet veel; maar denkende aan de anarchisten van de daad, vraag ik *of het doden van gekroonde staatshoofden dan socialistisch is*. (Hier barstten de vrouwelijke leden van het 'vrije' zangkoor, die gedurende de rede van Troelstra zich de vrijheid namen hem op allerlei wijze te hinderen, in een schaterlach uit). Wat wij kunnen doen is, de maatschappij in de richting van het Socialisme te bewegen. Het is – om een beeld te gebruiken – als, wanneer men met elkaar zit in een moeras. Wij zijn allen voorstanders van het droge; maar om op het droge te komen, moeten wij door de nattigheid; blijven wij werkeloos en doen wij niets anders dan praten over het droge, dan blijven wij in het moeras; er schiet ons niets anders over, dan door het moeras heen te waden om zodoende op het droge te komen.

Wij zitten midden in het Kapitalisme; wat wij doen, zal min of meer het kenmerk van het kapitalisme dragen. Doen wij niets, dan blijven wij ook midden in het Kapitalisme zitten. Het verschil tusschen soc. dem. en anarchisten zit dus allereerst hierin, dat de laatsten den klassenstrijd verwaarlozen, die noodig is om tot de toekomst te komen; zij zijn geen strijders, omdat zij te veel naar de toekomst zien, en omdat zij de beginselen van de toekomst nu niet volkomen kunnen toepassen, nu maar niets doen.

En dan, de anarchisten zijn individualisten, gaan uit van de persoon, en stellen de persoon bovenaan. De Soc. dem. gaan uit van het denkbeeld van organisatie, stellen den individu op den achtergrond, en de organisatie op den voorgrond; althans zij stellen niet den individu hoven de organisatie. Daardoor zijn zij instaat invloed uit te oefenen op den gang van zaken. Het anarchisme, dat van organisatie niet of niet veel wil hooren, versterkt het klassebewustzijn niet, maakt 't aan 't proletariaat onmogelijk zich naar boven te werken, daar het de solidariteit niet versterkt en het klassenbewustzijn niet vermeerdert.

De Staat

Volgens de anti-revolutionairen is het gezag ingesteld om der zonde wil. Daarin zit een diepe kern van waarheid; het is noodig, dat er een dwingend gezag is; het is geen toeval dat het zoo is. Als allen wijs waren en wij in een paradijs leefden, dan zou de Staat en het gezag niet noodig zijn; als gevolg

van de onvolkomenheden van ons bestaan, verergerd door het Kapitalisme, in verband met de erfelijke eigenschappen, is het dwingend gezag een noodzakelijkheid. Als men de spreker hoort, krijgt men den indruk alsof de Staat dezen onvolkomen toestand zou maken; dit is onjuist; er is een tijd geweest, dat er geen Staat bestond; de Staat, dat machtsinstrument bij uitnemendheid, is ontstaan met het ontstaan van klassen; toen er twee klassen ontstonden, waarvan de eene leefde van den arbeid van de andere, werd de Staat een middel om de onderdrukte klasse er onder te houden niet op grond van rede, maar met geweld. Welnu, de Staat kan maar niet op willekeurige wijze weer verdwijnen. De Staat zal blijven bestaan, zoolang de klassen bestaan. Als door de socialistische productiewijze het klasseverschil zal zijn vervallen, als de arbeidende *klasse* is geworden het arbeidende *volk*, dan is het mogelijk dat de Staat als machtsinstrument verdwijnt, dan komt er voor in de plaats een organisatie, die de productie regelt en beheert; maar men wane niet dat men 't dan zonder meerderheidsbesluiten zal kunnen doen; of na de revolutie de Staat zal verdwijnen, ligt niet zoozeer aan den wil der menschen, dan wel aan den stand der productiewijze, het afschaffen van den Staat zal nooit begin, maar gevolg van ons werken zijn. Zoo ook is het oordeel van Friedrich Engels.¹¹

Wij willen den Staat veroveren en inmiddels organisaties vormen; de arbeidende klasse zelfstandig organiseeren tot verovering van de politieke macht; wij willen een volksstaat vormen, maar dat is niet een Staat waar allen het kiesrecht hebben, maar een waar door middel van het kiesrecht het proletariaat op den Staat beslag heeft gelegd voor zijne proletarische belangen. (Een stem: maar kan dat dan Troelstra? Troelstra: ik zou het maar aan Domela Nieuwenhuis overlaten dergelijke vragen te stellen, die is zeker nog mans genoeg. Applaus).

Welke houding nemen wij tegenover den Staat aan? De Spr. heeft het voorgesteld, alsof wij alles van den Staat verwachten, en ook de burgerlijke partijen redeneeren aldus. Een blik op de werkelijkheid leert ons echter anders. Om een voorbeeld te noemen: De Duitse partij is een tegenstandsrer van Staatsexploitatie van spoorwegen, de Zwitsersche en Nederlandse een voorstandster. Van waar dit verschil? Omdat in Duitschland – in onderscheiding van de andere genoemde Staten – een sterke, absolute monarchie en 't Jonkerdom den Staat beheerschen en men vreest aan dien Staat nog meer macht te geven.

In den Staat is samengetrokken de macht om verschillende dingen

---

11 Friedrich Engels (1820-895), Duits socialistisch filosoof, samen met Karl Marx de grondlegger van het marxisme. Na Marx' dood in 1883 wijdde Engels een groot deel van de rest van zijn leven aan het vertalen en aanpassen van diens geschriften.

tot stand te brengen; de Staat kan ons verdrukken, en hij kan ons ook verlichten. Zoolang wij ons niet met den Staat bemoeien, zal de Staat niet verdwijnen; als wij den Staat niet overlaten aan onze tegenstanders, maar hem zelf gebruiken, zal hij van een middel van bevrijding, terwijl wij ons bewust blijven, dat met den toenemenden invloed van den Staat de onderdrukking worden tot een middel van bewustwording van het volk gepaard moet gaan.¹² (Applaus).

De taak der proletariërs na de revolutie

Ik zal u over de taak der proletariërs ná de revolutie mededeelen, zoowel de meening van *Kropotkin*¹³, neergelegd o.a. in zijn werk 'De Verovering van het Brood', waarin wij de *anarchistische* gedachte terugvinden, als van *Kautsky*, die onlangs over deze zaak geschreven heeft, en die het *soc. democratisch* inzicht meedeelt. Hoe het proletariaat na de revolutie zal optreden, hangt, zegt Kautsky, van verschillende omstandigheden af. Als wij de macht gekregen hebben, dan zullen wij ons strijdprogram uitvoeren; ik noem scheiding van Kerk en Staat, afschaffing der erfelijke voorrechten, ondernemingen in eigen beheer, bestrijding van het militarisme, belastingen op de eerste levensmiddelen afgeschaft, deze overgebracht op het bezit; goed onderwijs voor allen; bestrijding der werkloosheid door ontginningen, verkorting van arbeidsduur, steunen van coöperaties enz.; dit zijn de over gangmaatregelen, waaruit de communistische maatschappij zich zal ontwikkelen. Wij zullen daarbij gebruik maken van die eigenschappen en instellingen, die zich nu reeds hebben ontwikkeld; de vakverenigingen moeten de leiding der voortbrenging in handen nemen, de arbeidsvoorwaarden regelen; natuurlijk dat de sociaal-demokraten de menschen niet met de hongerzweep tot den arbeid zulken drijven; niet op kazerne-matige en militaire wijze, niet door dwang; de soc.-dem. kunnen die middelen natuurlijk niet gebruiken; neen, de arbeid moet aangenaamer worden gemaakt, de arbeidstijd verkort, het loon verhoogd; en hierop moet kunnen worden vertrouwd, dat de arbeiders in hun vakvereniging tucht en discipline genoeg hebben geleerd om hun persoonlijk belang achter te stellen bij hun klassebelang; Kautsky geeft dus een voorstelling, die een organisatorische voortzetting is van de bestaande samenleving; weliswaar klinkt deze niet fantastisch, en werkt zij niet op onze verbeelding; en als de spreker vraagt, dus dan is de zuivere socialistische maatschappij nog niet

---

12 De zin in de oorspronkelijk tekst loopt niet.

13 Pjotr Aleksejevitsj Kropotkin (1842-1921), Russisch vorst, revolutionair en anarchistisch denker. De moderne staat was volgens Kropotkin de grootste hindernis voor het bereiken van een maatschappij gebaseerd op onbaatzuchtigheid, vrijheid en gelijkheid.

gekomen, dan antwoorden wij hem, neen, zeker niet, want wij kunnen nu eenmaal geen wonderen in de wereld roepen; de werkelijkheid is niet als een bouwdoos, waaruit wij de blokken kunnen nemen, ze samenvoegend tot dit of een ander lichaam; de maatschappij heeft haar eigen economische wetten, die wij niet willekeurig kunnen veranderen, het heden is de moeder van morgen, de toekomst kan niet worden losgemaakt van de organische ontwikkeling der maatschappij, het kommunisme kan niet de aanvang, maar het gevolg zijn.

De anarchistische opvatting van de toekomst

En nu de anarchistische voorstelling. Blijkens de schets, die Kropotkin daarvan geeft, moet het volk na de revolutie zich meester maken van de productiemiddelen. Het Volk. Wat is dat? Niet de Staat, niet de gemeente, niet het 'stadhuis'. Als de revolutie heeft plaats gehad, dan zal het proletariaat groote en goede dingen doen; dan zullen zich wel de vrijwilligers aanmelden, goed gezinde mensen, die behulpzaam zullen zijn bij het uitreiken en toewijzen der levensmiddelen. Evenzoo met de woningen. De vrijwilligers zullen den menschen de woningen wel aanwijzen, die goed zijn en het zal allemaal zonder eenige dwang geschieden. Het volk staat immers zóó hoog, en het is zóó braaf, dat het met alles genoeg zal nemen, wat de vrijwilligers in aller belang zullen verrichten.

Staat inderdaad het volk zoo hoog? *Neen*. De revolutie denkt bovendien Kropotkin zich niet zeer verwijderd, maar in een zeer nabije toekomst. Ten gevolge der kapitalistische maatschappij waar de menschen in geboren zijn, staan de meesten niet hoog, het slechte onderwijs, het egoïsme, gevoed door het concurrentiestelsel, de positie waarin de proletariërs zich altijd hebben bevonden, maken dat de arbeiders vaak kleinzielig zijn, benepen en vol bekrompenheid. Het is mogelijk, dat in enkele plaatsen onder den onmiddellijken indruk en invloed van een revolutie de geesten wat hooger gestemd zullen zijn, maar in 't algemeen kan het kapitalistisch concurrentiestelsel die hoogere menschen niet voortbrengen. Let maar eens op, wat nu dikwijls plaatsvindt, b.v. in vele coöperaties. Welk een afgunst en een krenterigheid vaak tegenover hen die 't wat beter hebben. Het merk van het kapitalisme drukt zwaar op onze arbeiders en is hun tot hun gebeente ingegaan. Zouden zij nu in eens kunnen veranderen? In eens zoo royaal zijn, dat alles door hen zoo goed mogelijk werd verricht en aller instemming had? Men gevoelt, een dergelijke toestand kan niet het *begin*, maar het gevolg van een ontwikkelingstijdperk zijn. De idealen der soc. dem. en anarchistën ontmoeten elkaar, alleen gelooven wij dat een dergelijk communisme niet onmiddellijk na de revolutie kan worden geboren, maar het resultaat zal zijn van een opvoeding die het volk onder een socialistische produktiewijze kan krijgen. Ik neem veel aan, maar niet dat een zoodanig

communisme plotseling uit het Kapitalisme met zijn egoïsme zou komen. Komt ooit een zoodanige maatschappij als Kropotkin beschrijft, dan zal de sociaal-democratie het noodzakelijk doorgangshuis zijn.

Het direct optreden

Hierin zijn de anarchisten ongetwijfeld het zwakst. Domela Nieuwenhuis heeft het zoo straks weer verklaard, van hervormingen moeten wij niets hebben. Hij stelt eischen aan een hervormingsarbeid, die niet kunnen worden vervuld. Onder den drang niet van een leer, maar van den druk zijn de arbeiders zich gaan organiseeren; ze voelen den druk van den Staat der bezittende klasse; ze voelen dagelijks den economischen druk; om aan dien druk te ontkomen is de arbeidende klasse zich gaan organiseeren, zóó is de economische, zóó de politieke strijd der arbeiders ontstaan. De anarchisten kunnen dien strijd niet medevoeren, en i.p.v. dat alleen te zeggen, gaan ze heen en bestoken ze de arbeiders, die wel tegen de kapitalisten strijd voeren. Spelen zij nu niet, zonder het te willen in de kaart der kapitalisten?

In de *vakbeweging* kan de anarchist evenmin een stevige strijder zijn. Men kan honderdmaal zeggen, wat heb je aan die kleine hervormingen? Maar gevraagd mag worden, wat heeft iemand aan een mooie leer, die niets geeft? Voor iemand, die zelf bemiddeld en economisch onafhankelijk is, is 't vrij eenvoudig zich smalend uit te laten over één cent meer loon per uur, en één uur korter werken, maar een proletariër, die dag in, dag uit moet zwoegen van vroeg tot laat voor weinige centen, hij voelt elk uur, dat zijn arbeidstijd verkort wordt als een verlichting en elke cent loon meer is hem welkom. Een anarchist moet tegenover de vakbeweging staan; hij is tegen meerderheidsbesluiten; goed, nu wordt door *duizend* arbeiders beraadslaaagd over een werkstaking; *negen honderd* zijn er voor, honderd er tegen; moeten die negen honderd zich nu storen aan de honderd, dan is er de tyrannie der minderheid en zal elke werkstaking onmogelijk zijn; de anarchisten verbrokkelen altijd de krachten; zij zijn steeds bezig den invloed van het bestuur te verzwakken; zij verklaren zich tegen 'betaalde baantjes'. Zal een vakvereniging iets beteekenen, dan moet zij mannen in haar dienst hebben, die al hun kennis en talent er aan kunnen geven; en aangezien niemand van den wind kan bestaan, blijft alleen dit over, dat de vakvereniging hare vertrouwensmannen betaalt.

Het anarchisme geeft niets

Zoo moet het anarchisme den geest van verzet tegen de patroon eveneens verzwakken. Het belooft voor de toekomst alles, het geeft voor het heden niets. Het verlamt de kracht der proletariërs; Nieuwenhuis is tevreden met het stille werk, het ontwikkelen der hersens, hij noemde het een moeilijk

Pieter Jelles Troelstra,

en langdurig werk allen zoover te ontwikkelen, dat zij een eigen overtuiging en een eigen eerlijke blik op de werkelijkheid zouden krijgen. Nu is het uitstekend, dat de arbeiders ontwikkeld worden; maar de ervaring leert, dat als men met daden voor de arbeiders zo lang zou moeten wachten tot al de arbeiders, of een zeer belangrijk deel van hen tot eigen zelfstandige denkers zijn geworden, tot zij niet onder den indruk van den een of ander zich zelf al de groote problemen zouden hebben duidelijk gemaakt, dat men dan niet tot daden zou kunnen komen.

Wij moeten de wereld nu eenmaal nemen zooals zij is. De theorie der anarchisten is schoon, en het is misschien waar, dat in ons allen een stukje

anarchist zit. Echter wij moeten niet alleen schone theoriën hebben, maar bovenal daden doen; ons de schone toekomst, waarvan de anarchisten spreken, zelf veroveren. En van het oogenblik dat het anarchisme in ons land is opgekomen is de bourgeoisie volstrekt niet meer bevreesd geworden; zij is niet onrustiger en gevoelt haar macht niet wankelen. Voordat de scheuring in ons land plaats vond, toen velen voor hun zaak warm waren, gedragen door hun geloof in hun bevrijding door de arbeidersbeweging, ging daar van de arbeiders meer kracht uit. Nu zijn velen misschien veel knapper, veel zelfstandiger denkers geworden, maar betere strijders zijn ze daarmede niet.

De spreker is geëindigd met u te plaatsen voor een keuze tusschen twee richtingen. Ons ideaal is hetzelfde, ons uitgangspunt en streven verschillen. Ik sluit mij aan bij den wensch van den spr. dat gij uw keuze moet doen, maar wacht niet te lang met uw daden, dat de bourgeoisie maar steeds de baas blijft. En bedenkt, dat de daden der soc.-democratie het schrikbeeld der bourgeoisie zijn; eenheid van arbeiden moet er komen; de keuze is voor de mooie toekomst en 't ledige heden of de schoone toekomst en het heden vol arbeid en strijd, strijd door organisatie tegen de kapitalistische klasse. (Applaus).

Gedurende deze rede kon een deel der 'vrijen' zich maar niet stilhouden. De meisjes van 't zangkoor, die vermoedelijk van de debatten en de eigenlijke verschilpunten het meeste niet begrepen, meenden hare liefde voor de vrijheid het beste te bewijzen, door voortdurend den spreker en hen die naar hem luisterden te hinderen met hare onnoozele tusschenroepen en flauw hysterisch gelach. Enkele anarchisten die vol fanatisme in hun blikken den spreker aanhoorden, konden niet na laten af en toe hun anti-parlementaire gemoed te ontlasten door geroep en hatelijke opmerkingen. De groote meerderheid van 't publiek luisterde evenwel zeer aandachtig naar beide sprekers.

Terwijl Troelstra sprak, maakte Nieuwenhuis bijna geen aantekeningen; hij staarde voor zich uit, als was hij met zijn gedachten ver weg, af en toe echter gleed een ironisch lachje om zijn lippen .

Repliek van Nieuwenhuis

Domela antwoordde Troelstra als volgt:

Troelstra mag de vrijheid der anarchisten wel waardeeren, die hem toestonden in plaats van debat op mijn rede, een eigen rede te houden voor zijn beginselen, zonder stoornis. Daarvoor behoort Troelstra dankbaar te zijn; ware het tegenovergestelde geschied, en een anarchist in een soc.-dem. vergadering opgetreden, alle kans dat hij was overschreeuwd.

Het anarchisme is blijkbaar nog niet zóó dood, als door de soc. dem. altijd verteld wordt; Troelstra zal immers hier niet komen om een doode

te bestrijden; wie een doode leeuw een schop geeft, geeft een ezelschop (gelach, applaus); het anarchisme is de moeite van een reisje nog wel waard.

Troelstra heeft mijn uiteenzetting van de verschillende soorten van socialisme niet bestreden; ik mag dus aannemen dat ik hun beeld naar waarheid heb geschetst.

Daarover kan ik dus zeer tevreden zijn. Ik zal op tal van punten niet ingaan, daar ik de vergadering niet wil rekken, de meesten hier zullen morgen weder vroeg moeten opstaan, en in één opzicht moet ik het toch tegen den spr. afleggen, ik kan onmogelijk mijn stem zoo verheffen als hij 't gedaan heeft. Mijn betiteling is juist, het gezagssocialisme en het vrijheidlievend; die twee staan tegenover elkaar, en als Tr. zegt, ik kan mij geen maatschappij voorstellen zonder gezag, dan merk ik op, dat dat de kwestie niet is, maar dat wij den principieelen strijd tegen het gezag voeren.

Tr. geeft toe, dat het strijdprogram der soc. dem. geen enkelen zuiver socialistische eisch bevat; maar dan zou het ook vrij wat eerlijker zijn, zich bij de verkiezingen niet als socialistisch voor te doen. (Applaus). En wat het praktisch werken betreft, wij allen hebben gemeend dat de revolutie in 't laatst der 19e eeuw zou komen; dan zou wel niet alles, maar toch heel veel in orde gebracht worden. Op velen heeft dit uitblijven der revolutie een terugslag teweeggebracht, waardoor ze te praktisch geworden zijn. Denken wij te veel aan de toekomst, ik zeg, gij denkt te veel aan het heden; en als gij zegt, dat wij een utopie najagen, dan zeg ik u, dat het een utopie is b.v. op den democratischen grondslag van den Staat het militarisme te willen afschaffen. Wij bestrijden de soc. dem. omdat er in die partij *tucht* is, en of nu die tucht is in 't leger of in een partij, dat laat ons volkomen koud. En wij weten dat de soc. dem. een even grooten dwang zullen opleggen als nu de Staat oplegt. Wij zijn niet zoo naïf, om te gelooven, dat de Staat uit de lucht is komen vallen; ook wij geven toe, dat de Staat in zekeren tijd noodig en nuttig was, maar nu is hij overbodig geworden, een sta-in-de-weg voor den vooruitgang. En wat Engels betreft, ik zou kunnen bewijzen, dat hij in wetenschappelijken zin anarchist was, in andere opzichten is hij daarvan afgeweken. Liebknecht¹⁴ b.v. spreekt van een ingroeien in den Staat.

In Zwitserland zijn alle eischen voor een Volksstaat aanwezig; en dat de Duitschers tegen staatexploitatie van sporen zijn, bewijst niets, daar in Duitschland de spoorwegen in handen van den Staat zijn. Bovendien

---

14 Wilhelm Liebknecht (1826-1900) was een van de oprichters van de Sozialdemokratische Partei Deutschland; met Bebel een van de socialistische voormannen van het eerste uur.

toen de agrarier von Kanitz¹⁵ in de Rijksdag een lans brak voor een graanmonopolie van den Staat, zei Liebknecht, dat hij zich daarmee zeer wel kon vereenigen, slechts niet, dat het voorstel van die zijde kwam.

In het stelsel der soc. dem. is de Staat de aardse voorzienigheid, die voor alles zal zorgen en het raadsel is, hoe een volk, dat economisch niet vrij is, ooit den Staat zal kunnen veroveren. Dat noem ik een utopie. De soc. dem. zijn eenvoudig democraten; maar laten zij dat dan ook zeggen, dan tooien zij zich niet met iets, dat zij niet bezitten. Zij zullen niemand met den hongerzweep dwingen, maar ik zeg, zij zullen gedwongen worden te dwingen. De coöperatie achten wij het paard van Troje; er zijn baantjes in te halen, en daarom zijn wij wantrouwend; één bekentenis hoorde ik met genoegen, dat de sociaal-democratie een doorgangshuis voor de anarchie zou zijn; ditzelfde zeggen de liberalen van de conservatieven, de radicalen van de liberalen en de soc. dem. van de radicalen. Ik meen dat het anders is; soc. dem. en anarchie loopen evenwijdig; van de Paus tot de soc. dem. is één groote gezagspartij, die elke vrijheid wil verstikken, één reactionaire massa, die eerder broedeloos maakt of ophangt wie tegen haar gezag in verzet komt. Het praktisch werk der soc. dem. heeft nog nimmer iets gegeven, behalve voor hen die er minister of burgemeester door werden. Ook wij strijden den politieke strijd; de vermoording van Alexander II¹⁶ was een politieke daad; het afschaffen van den staat is een politieke daad, maar wij doen niet mee aan parlementairen arbeid.

De zwaarste beschuldiging is, dat wij in de kaart der kapitalisten spelen; dat is onwaar. Immers in alle landen worden de anarchisten op het scherpst door de regeeringen vervolgd. In de vakbeweging zijn de soc. dem. de breekijzers; toen het N.A.S.¹⁷ weigerde een bijwagen van de politieke partij te zijn, hebben de soc. dem. het op 't felst bestreden. Inderdaad is het gevaar van leiders zeer groot en achten wij daarom het stelsel van betaalde baantjes verkeerd. Zij, die ze hebben krijgen andere belangen, worden kleinburgerlijk, en dikwijls een remmachine voor den vooruitgang.

-
- 15 De Oostpruisische grootgrondbezitter Hans Wilhelm Alexander graaf von Kanitz (1841-1913), conservatief lid van de Rijksdag voor de agrarische partij, stelde in 1896 voor om de landbouw te ondersteunen door een staatsgraanmonopolie in te stellen. Zijn wetsvoorstel werd verworpen.
  - 16 Tsaar Alexander II (1818-1881) schafte de lijfeigenschap van boeren in Rusland af, verbeterde de rechtspraak en matigde de perscensuur. Bij een bomaanslag door de revolutionaire organisatie 'Narodnaya Volya' ('Wil van het volk') kwam de tsaar in 1881 om het leven. Zijn zoon en opvolger Alexander III kreeg zo de overtuiging dat hervormingen slechts revolutie zouden opleveren.
  - 17 Nationaal Arbeids-Secretariaat in Nederland, in 1893 gestichte overkoepeling van vakbonden.

Wij zijn niet de verlamdende, maar de stuwende krachten en dit kunnen wij zijn, omdat wij alleen een ideaal hebben, dat warm maakt en geestdrift wekt; laat men ons maar uitmaken voor dwazen, utopisten, wij zullen blijven werken op de wijze, die ons het beste voorkomt. En als Troelstra zegt, dat men vroeger vóór de scheuring niet zoo gerust was als nu, dan zeg ik dat vroeger het socialisme iets nieuws was, maar wijs ik bovendien op het tuchthuiswetje van Cort v.d. Linden¹⁸ en op de order van de politie tegen het posten¹⁹. En ten slotte – de anarchisten zullen blijven werken aan de bevrijding van het proletariaat, ook al vallen velen hen aan en af. (Applaus).

Het slot

Toen Nieuwenhuis had gesproken namen de vrijen de vrijheid allen op te staan.

Troelstra kreeg van den voorzitter het woord, maar de anarchisten gingen met veel rumoer weg. Hij zeide, nu maken de anarchisten door het verlaten van de zaal, het mij onmogelijk den spreker te beantwoorden. (Applaus). (Een vrije juffrouw keert zich om, loopt de trappen van 't tooneel op, kruist de armen over de borst, posteert zich voor Troelstra en blijft met fieren blik, het hoofd ietwat achterover, Troelstra aankijken)

Domela zet z'n hoed op, loopt op Troelstra toe en zegt: zij hebben immers de vrijheid om naar huis te gaan.

Troelstra: Nu verhindert Nieuwenhuis mij ook te spreken. (Het bestuur is opgestaan en staat te praten) en ook de bestuursleden staan hier te praten zoodat... *Stemmen*: Bestuur? We hebben geen bestuur...

Troelstra: Dan zal ik nog een kort slotwoord spreken.

Ik zeg nog eens, dat het heel eenvoudig is, te zeggen, ik wil dit niet en dat niet, maar de vraag is of men in staat is zijn ideaal in daden om te zetten. Nieuwenhuis verwijt ons, dat onze daden niet zuiver socialistisch zijn, maar hij heeft gezwegen toen ik hem aantoonde, dat de eenige daad, dien hij meent dat gedaan moet worden, de bezitters met geweld hun eigendom ontnemen, lijnrecht ingaat tegen het vrijheidsbeginsel, dat hij als het hoogste heeft verkondigd. Wij gelooven, dat de toekomst groeit uit het heden, en dat die beginselen goed zijn, die verband houden met dien

---

18 Pieter Wilhelm Adriaan Cort van der Linden (1846-1935), rechtsgeleerde en liberaal politicus. Minister van justitie (1897-1901). In die functie was hij nauw betrokken bij de totstandkoming van de sociale wetgeving. De SDAP had in 1901 fel geageerd tegen zijn ontwerp-Tuchthuiswet.

19 Om te voorkomen dat bij een staking werkwilligen aan het werk zouden gaan, werd bij de poorten van bedrijven door stakers gepost.

groei; gij kunt niet strijden voor verkorting van den arbeidsdag, verhooging van loon, maar gij maakt van de arbeidersbeweging een debating-club. En welke invloed gaat er dan van uit?

(Een anarchist: Wij gaan dan dynamietbommen maken.)

Troelstra: Dan kunt ge eenige menschen dooden, ja, maar dan komt gij in de gevangenis, en den Staat kunt ge met geen dynamiet-bommen in de lucht laten springen.

Uwe fout is, dat gij het onvolkomene onzer daden wijt aan de soc. dem. i.p.v. die te schuiven op rekening van de kapitalistische maatschappij. En ik noodig u uit flink praktisch te werken, alleen op die wijze kunt gij een macht worden waarmee de bezittende klasse rekt.

(Applaus).

.....